Мурашка Н. У., *настаўніца пачатковых класаў сярэдняй школы № 196 г. Мінска, аспірант Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, магістр;*
Шылава А. С., *дацэнт кафедры менеджменту і адукацыйных тэхналогій Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, кандыдат педагагічных навук*

Праца з фальклорнымі творамі: тэхналогія «Піла» на ўроках літаратурнага чытання ў III класе

Праблема фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі выклікае неабходнасць пошуку і ўкаранення новых падыходаў, якія б спрыялі эфектыўнаму засваенню ведаў і забяспечвалі дасягненне загадзя спраектаваных вынікаў на аснове ўзаемадзеяння суб'ектаў дзейнасці. Варыянтам новага падыходу і альтэрнатывай традыцыйнаму навучанню выступае тэхналогія навучання ў супрацоўніцтве, галоўная ідэя якой заключаецца ў тым, што малодшыя школьнікі вучацца разам, дапамагаючы адзін аднаму, а не проста адначасова выконваюць прапанаванае настаўнікам заданне.

Дадзеная тэхналогія мае розныя варыянты, якія апісаны намі ў папярэдніх артыкулах [1, 2, 3], таму разгледзім магчымасці выкарыстання варыянта тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла» на ўроках літаратурнага чытання.

Згадаем **алгарытм рэалізацыі** варыянта тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла»:

1. Навучэнцы дзеляцца на каманды па шэсць чалавек для працы над вучэбным матэрыялам, які разбіты на пэўныя пытанні адной тэме.

2. Удзельнікам кожнай каманды прапануюцца для выканання заданні па пэўных пытаннях адной тэмы.

3. Кожны ўдзельнік каманды працуе над сваім заданнем па адным з пытанняў тэмы.

4. «Сустрэча экспертаў». Навучэнцы з розных каманд, якія працуюць над адным і тым жа заданнем, перамяшчаюцца, збіраюцца ў новыя групы і абменьваюцца інфармацыяй па выкананні свайго задання. Пасля абмеркавання ўсе яны становяцца экспертамі ў гэтым заданні.

5. Эксперты (усе навучэнцы) вяртаюцца ў свае першапачатковыя каманды пасля таго, як абмеркавалі ўсе заданні, выявілі і выправілі памылкі, пры гэтым паўтарылі тэарэтычны матэрыял ці алгарытм дзеянняў, які быў патрэбны для іх выканання.

6. Кожны ўдзельнік каманды тлумачыць па чарзе алгарытм выканання свайго задання.

7. Усе астатнія навучэнцы ў камандзе ўважліва слухаюць адказы сваіх партнёраў. Калі нешта незразумела, то задаюць выступоўцу пытанні.

8. Падвядзенне вынікаў. Пры падвядзенні вынікаў настаўнік можа папрасіць некалькіх вучняў з розных каманд выканаць любое з прапанаваных заданняў.

9. Рэфлексія якасці засваення матэрыялу, сумеснай дзейнасці і ўзаемадзеяння ў камандзе і ў групах.

Яшчэ адным эфектыўным сродкам фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі мы бачым фальклорныя творы, у прыватнасці творы вуснай народнай творчасці, якія ў дастатковай колькасці размешчаны ў вучэбных дапаможніках па вучэбных прадметах «Беларуская мова» і «Беларуская літаратура». Пакажам магчымасці рэалізацыі варыянту тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла» пры працы з загадкамі на ўроку літаратурнага чытання ў III класе па тэме ***«Ніна Галіноўская “Сябры прыроды”. Народныя загадкі пра жывёл»***.

Абсталяванне: дэманстрацыйны матэрыял з назвамі этапаў тэхналогіі для размяшчэння на дошцы, карткі для нумарацыі сталоў, выявы жывёл, карткі з заданнямі.

Першы этап. Настаўнік размяркоўвае навучэнцаў на каманды па шэсць чалавек. У кожнай камандзе выбіраецца капітан.

Першапачаткова будзе лепш, калі капітана, пажадана вучня з высокім узроўнем матывацыі, прызначыць настаўнік.

Удзельнікам кожнай каманды прысвойваюцца нумары: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Другі этап. Удзельнікам кожнай каманды прапануюцца для выканання заданні па пэўных пытаннях адной тэмы.

Настаўніку трэба загадзя прадумаць і падрыхтаваць заданні, дыферэнцыраваныя па складанасці

для навучэнцаў з нізкім, сярэднім і высокім узроўнямі матывацыі, каб для ўсіх стварыць сітуацыю поспеху пры іх выкананні. Так, напрыклад, мы падрыхтавалі заданні пад нумарамі **1** і **2** для навучэнцаў з **нізкім** узроўнем матывацыі; заданні пад нумарамі **3** і **4** — з **сярэднім** узроўнем матывацыі; заданні пад нумарамі **5** і **6** — з **высокім** узроўнем матывацыі.

Заданні для каманд можна запісаць на дошцы, размясціць на слайдзе ці ў канверце на картках.

Заданні для ўсіх навучэнцаў, незалежна ад прысвоенага ім нумара:

1. Адгадайце загадку.
2. З адгадкай складзіце сваю загадку з апорай на схему, якая размешчана на старонцы 62 вучэбнага дапаможніка [4, с. 62].

Адзін з ***варыянтаў задання нумар 1***: знайдзіце сярод малюнкаў адгадку для загадкі. Малюнкі да загадак размешчаны ў вучэбным дапаможніку [4, с. 61–62] ці могуць быць вывешаны на дошцы ў якасці дэманстрацыйнага матэрыялу (гл. эл. дадатак да часопіса).

№ 1:

Касматы, вусаты, есці пачынае — песенькі спявае [4, с. 61].

№ 2:

Не кароль, а ў кароне; не гусар, а пры шпорах; гадзінніка не мае, а час знае [4, с. 61].

№ 3:

З-за куста шыпуля, за нагу цапуля [4, с. 61].

№ 4:

Маленькі шарык пад лаўкаю шнарыць [4, с. 61].

№ 5:

Доўгі насок, тонкі галасок, хто яго заб'е, той сваю кроў пралье [4, с. 62].

№ 6:

Без станка, без рук, а кросны тчэ [4, с. 62].

Трэці этап. Капітаны каманд з дапамогай настаўніка размяркоўваюць, якое заданне будзе выконваць кожны з навучэнцаў.

Удзельнікі каманды працуюць самастойна над сваім заданнем наступным чынам:

– спачатку навучэнцы адгадваюць загадку;

– затым з дапамогай схемы ўспамінаюць і расказваюць, як скласці неабходную ім загадку;

– складаюць сваю загадку.

Чацвёрты этап. Навучэнцы, якія працуюць над адным і тым жа заданнем, але ў розных камандах, перамяшчаюцца і збіраюцца ў новыя групы. Гэта адбываецца наступным чынам: навучэнцы, якія выконвалі заданне № 1, збіраюцца за сталом № 1 і ўтвараюць новую групу, якая правярае правільнасць адгадкі на загадку, запісаную ў заданні № 1, расказваюць, як складаюцца загадкі-пытанні, дэкламуюць свае загадкі і выпраўляюць памылкі сваіх партнёраў. Так працуюць астатнія вучні, што выконвалі заданні № 2–6.

У кожнай новай групе праца навучэнцаў адбываецца наступным чынам:

– спачатку навучэнцы абменьваюцца інфармацыяй па выкананні першага задання: называюць адгадку да сваёй загадкі;

– паўтараюць тэарэтычны матэрыял: што такое загадкі-пытанні, загадкі-апісанні ці загадкі-супрацьпастаўленні і як яны складаюцца;

– затым дэкламуюць сваю загадку;

– калі ў кагосьці сустракаюцца цяжкасці з тэарэтычным матэрыялам або ў час выканання задання, астатнія вучні аказваюць яму неабходную дапамогу.

Настаўнік яшчэ раз нагадвае навучэнцам, што яны вельмі добра павінны навучыцца складаць адпаведныя загадкі, паколькі становяцца ***экспертамі*** ў сваім заданні і будуць кантраляваць правільнасць яго выканання ў іншых навучэнцаў, калі вернуцца ў сваю першапачатковую групу.

На гэтым этапе яшчэ неабходна звярнуць ўвагу на ***асаблівасці*** рэалізацыі ***групавой працы***. Трэба арганізаваць працу ў групе такім чынам, каб усе навучэнцы па чарзе прагаворвалі неабходны матэрыял, вучыліся адзін аднаму задаваць пытанні.

Пакажам на прыкладзе каманд удзельнікаў з розным узроўнем матывацыі, як адбываецца праца ў іх групах, каб кожны ўдзельнік змог стаць экспертам.

Група навучэнцаў з нізкім узроўнем матывацыі, якія выконвалі заданне № 1, працавала наступным чынам.

В. 1 *(1-шы з першай першапачатковай каманды):* Адгадваем загадку: «Касматы, вусаты, есці пачынае — песенькі спявае». Я лічу, што гэта кот. Нам неабходна прыдумаць загадку-пытанне пра ката. Што такое загадка-пытанне?

В. 2 *(1-шы з другой першапачатковай каманды):* Загадка-пытанне — гэта тая, якая складаецца з пытання. Як скласці загадку-пытанне?

В. 3 *(1-шы з трэцяй першапачатковай каманды):* Каб скласці загадку-пытанне, неабходна ўспомніць такія рысы ката, якія паказваюць толькі на яго, і ператварыць іх у пытанне. Якія рысы мае толькі кот?

В. 4: *(1-шы з чацвёртай першапачатковай каманды):* Кот — гэта хатняя жывёла, любіць малако, мяўкае. Што можна яшчэ сказаць пра ката?

В. 5 *(1-шы з пятай першапачатковай каманды):* Кот — вусаты, пушысты, добры. А яшчэ ў яго ёсць кіпцюры і ён любіць гуляць з дзецьмі. Якая загадка-пытанне ў цябе атрымалася?

В. 1 *(1-шы з першай першапачатковай каманды):* Я проста ператварыў нашу загадку ў пытанне: «Хто касматы і вусаты, а калі есці пачынае, то песенькі спявае?» Якая загадка ў цябе?

В. 2 *(1-шы з другой першапачатковай каманды):* А так хіба можна было? Трэба было самому прыдумаць! Мая загадка: «Хто больш за ўсіх малако любіць?» А што ты прыдумала?

В. 3 *(1-шы з трэцяй першапачатковай каманды):* Я прыдумала такую загадку: «Чый хвост з-за канапы тарчыць?»

В. 4 *(1-шы з чацвёртай першапачатковай каманды):* Ты няправільна склала загадку, таму што гэта можа быць не толькі кот, але і, напрыклад, сабака.

В. 3 *(1-шы з трэцяй першапачатковай каманды):* Можа, тады лепш сказаць так: «Хто мяўкае з-за канапы?» А што ў цябе атрымалася?

***В. 4** (1-шы з чацвёртай першапачатковай каманды)*: Так будзе правільна. Мая загадка: «Хто без вады мыецца?» А што ў цябе атрымалася?

***В. 5** (1-шы з пятай першапачатковай каманды):* Мая загадка: «Каго ў доме мышы баяцца?»

Група навучэнцаў з высокім узроўнем матывацыі, якія выконвалі заданне № 6, працавала наступным чынам.

***В. 1** (6-ты з першай першапачатковай каманды):* Адгадваем загадку: «Без станка, без рук, а кросны тчэ». Гэта павук. Нам неабходна прыдумаць загадку-супрацьпастаўленне пра павука. Якая загадка называецца «загадка-супрацьпастаўленне»?

***В. 2** (6-ты з другой першапачатковай каманды):* Гэта такая загадка, дзе ёсць супрацьпастаўленне чаму-небудзь. Як скласці загадку-супрацьпастаўленне?

***В. 3** (6-ты з трэцяй першапачатковай каманды):* Трэба павука параўноўваць з іншымі жывёламі ці прадметамі. Як можна апісаць павука?

***В. 4** (6-ты з чацвёртай першапачатковай каманды):* Павук — гэта драпежнік. Ён маленькі і махнаты. Што яшчэ можна сказаць пра павука?

***В. 5** (6-ты з пятай першапачатковай каманды):* Павук мае многа рук, тчэ павуціну, раскідвае сеткі. Якую загадку ты прыдумаў?

***В. 1** (6-ты з першай першапачатковай каманды):* Не рыбак, а сеткі расстаўляе, здабычу чакае. Якая загадка ў цябе?

***В. 2** (6-ты з другой першапачатковай каманды):* Не ткач, а кросны тчэ. Што ты прыдумаў?

***В. 3** (6-ты з трэцяй першапачатковай каманды):* Махнаты, а не чмель, на дрэве жыве, сеткі пляце. Якая твая загадка?

***В. 4** (6-ты з чацвёртай першапачатковай каманды):* Ткач, а адзення не шые, сеткі робіць, а рыбу не ловіць. Што ў цябе атрымалася?

***В. 5** (6-ты з пятай першапачатковай каманды):* Паміж ветак жыве, сеткі робіць, здабычу ловіць, а не паляўнічы.

Пяты этап. Пасля абмеркавання заданняў выяўлення і выпраўлення памылак у іх выкананні эксперты (усе навучэнцы) вяртаюцца ў свае першапачатковыя групы (каманды).

Шосты этап. Кожны ўдзельнік каманды па чарзе называе адгадку, расказвае, як складаецца тая ці іншая загадка, і прадстаўляе свой варыянт загадкі.

Сёмы этап. Усе астатнія навучэнцы ў камандзе ўважліва слухаюць адказ сваіх партнёраў. Калі нешта незразумела, задаюць пытанні таму, хто выступае.

Навучэнцы зацікаўлены ў тым, каб добрасумленна выканаць сваё заданне: яны адказваюць не толькі за правільнасць выканання свайго задання, але і ўсіх заданняў, якія выконвалі ўдзельнікі іх каманды.

Восьмы этап. Падвядзенне вынікаў.

Пры падвядзенні вынікаў настаўнік можа папрасіць некалькіх вучняў з розных каманд выканаць любое з прапанаваных заданняў.

Дзявяты этап. Рэфлексія якасці засваення матэрыялу, сумеснай дзейнасці і ўзаемадзеяння ў камандзе і ў новых групах.

Настаўнік прапануе пытанні для абмеркавання:

— Ці спадабалася вам працаваць у камандзе?

— Ці спадабалася вам працаваць у групе экспертаў?

— Ці спадабалася вам складаць загадкі?

— Хто задаволены сваёй працай?

— Якая з загадак вам больш спадабалася?

Настаўнік па сваім меркаванні можа задаць некаторыя з прадстаўленых пытанняў.

Варыянт тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла» на ўроках літаратурнага чытання магчыма выкарыстоўваць таксама ў час аналізу зместу твора. Пакажам рэалізацыю прапанаванай тэхналогіі на ўроку па тэме ***«Пра адносіны да працы; беларуская народная казка “Лёгкі хлеб”»*** пры працы над казкай.

Паколькі большасць этапаў тэхналогіі, апісаных вышэй, не маюць прынцыповага адрознення, больш падрабязна мы разгледзім толькі некаторыя этапы, у якіх прапануюцца заданні, накіраваныя на фарміраванне маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі.

Другі этап. Удзельнікам кожнай каманды прапануюцца для выканання заданні па пэўных пытаннях адной тэмы.

Заданні для ўсіх навучэнцаў, незалежна ад прысвоенага ім нумара:

1. Адкажыце на пытанні.
2. Знайдзіце ў тэксце казкі адпаведныя ўрыўкі, прачытайце іх.
3. Назавіце самы яскравы эпізод у казцы.

№ 1:

Што рабіў касец?

Аб чым папрасіў касца воўк?

№ 2:

Чаго захацеў воўк?

Чаму вучыў касец воўка?

№ 3:

Якой здалася воўку праца па вырошчванні хлеба?

Што параіў яму касец?

№ 4:

Ці ўдалося воўку з’есці каня і чаму?

Як абараняліся ад воўка гусі?

№ 5:

Ці ўдалося з’есці воўку барана і чаму?

Якая прыказка з прапанаваных на старонцы 52 вучэбнага дапаможніка [5] найбольш падыходзіць па сэнсе да казкі?

№ 6:

Ці паспытаў воўк лёгкага хлеба?

Растлумачце, што значыць «лёгкі хлеб», «цяжкі хлеб».

Трэці этап. Капітаны каманд з дапамогай настаўніка размяркоўваюць, якое заданне будзе выконваць кожны з навучэнцаў.

Удзельнікі каманды працуюць самастойна над сваім заданнем.

Чацвёрты этап. Навучэнцы, якія працуюць над адным і тым жа заданнем, але ў розных камандах, перамяшчаюцца і збіраюцца ў новыя групы.

У кожнай новай групе праца навучэнцаў адбываецца наступным чынам:

– спачатку навучэнцы адказваюць на пытанні;

– далей яны знаходзяць ў тэксце казкі неабходны ўрывак і чытаюць яго;

– затым абменьваюцца меркаваннямі наконт самага яскравага эпізоду казкі;

– калі ў кагосьці сустракаюцца цяжкасці пры выкананні задання, астатнія вучні аказваюць яму неабходную дапамогу.

Пакажам на прыкладзе ***каманды навучэнцаў з сярэднім узроўнем матывацыі***, якія выконвалі заданне № 4, як адбываецца праца ў групе.

В. 1 *(4-ты з першай першапачатковай каманды):* Нам трэба адказаць на пытанне: ці ўдалося воўку з'есці каня і чаму? Не, воўк не змог з'есці каня, таму што конь абхітрыў яго. Дзе ў казцы пра гэта напісана?

В. 2 *(4-ты з другой першапачатковай каманды):* Я знайшоў (*чытае ўрывак*):

«...Пайшоў воўк на выган. Убачыў каня і кажа:

— Конь, конь! Я цябе з'ем.

— Што ж, — кажа конь, — еш. Толькі спачатку здымі з маіх ног падковы, каб не ламаць табе зубы аб іх.

— І то праўда, — згадзіўся воўк.

Нагнуўся ён падковы здымаць, а конь як стукне яму капытом у зубы.

Перакуліўся воўк ды ходу...» [5, с. 50].

Як абараняліся ад воўка гусі?

В. 3 *(4-ты з трэцяй першапачатковай каманды):* Гусі падманулі воўка, папрасілі яго спець. Дзе пра гэта напісана ў казцы?

В. 4 *(4-ты з чацвёртай першапачатковай каманды):* Чытае ўрывак:

«...Прыбег да рэчкі. Бачыць — на беразе гусі пасуцца. "Ці не з'есці мне іх?" — думае. Потым і кажа:

— Гусі, гусі! Я вас з'ем.

— Што ж, — адказваюць гусі, — еш. Але спачатку зрабі нам адну паслугу перад смерцю.

— Якую? — пытаецца воўк.

— Пайграй нам, а мы паскачам.

— Гэта можна. Іграць я мастак...» [5, с. 50–51].

Прачытай, што здарылася, пакуль воўк пеў.

В. 5 *(4-ты з пятай першапачатковай каманды):* Гусі ўзняліся ў неба і паляцелі (чытае ўрывак):

«...Сеў воўк на купіны, задраў галаву і давай выць. А гусі тым часам крыламі — мах, мах! Узняліся і паляцелі.

Злез воўк з купіны, правёў гусей вачамі і пайшоў далей ні з чым...» [5, с. 51].

Які эпізод казкі для цябе самы яскравы?

В. 1 *(4-ты з першай першапачатковай каманды):* Самы яскравы, на мой погляд, той, дзе воўк сустрэўся з баранам. А для цябе?

В. 2 *(4-ты з другой першапачатковай каманды):* Мой той, дзе касец расказваў воўку, што трэба зрабіць, каб хлеб есці. Які для цябе самы яскравы эпізод?

В. 3 *(4-ты з трэцяй першапачатковай каманды):* Для мяне — гэта сустрэча воўка з канём. А для цябе які?

В. 4 *(4-ты з чацвёртай першапачатковай каманды):* Той, дзе воўк не змог зразумець, з'еў ён барана ці не. Смешна было. А які ты назавеш?

В. 5 *(4-ты з пятай першапачатковай каманды):* Для мяне яскравы эпізод той, дзе касец расказаў воўку, што той лёгкага хлеба паспытаў.

Такім чынам, аналіз зместу твора, рэалізаваны паводле варыянта тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла», дапамагае на ўроках літаратурнага чытання замацаваць неабходны тэарэтычны матэрыял і спрыяе фарміраванню маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі.

Падводзячы вынік усяго вышэйапісанага, можна адзначыць, што выкарыстанне варыянту «Піла» тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве на ўроках літаратурнага чытання дазваляе ствараць натуральныя ўмовы для фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі. Акрамя таго, такі від дзейнасці дапамагае вучням ацэньваць узровень сваіх ведаў і ўменняў, вучыцца аказваць дапамогу адзін аднаму, дазваляе настаўніку выхоўваць у кожнага навучэнца адказнасць за якасць засваення пройдзенага матэрыялу, за выкананне даручаных абавязкаў, а таксама поспехі сваіх сяброў па камандзе.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Мурашка, Н. У.* Тэхналогія навучання ў супрацоўніцтве на ўроках як сродак фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў: урокі беларускай мовы ў I класе / Н. У. Мурашка, А. С. Шылава // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2020. — № 8. — С. 25–29.
2. *Мурашка, Н. У.* Тэхналогія навучання ў супрацоўніцтве як сродак фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў: урокі літаратурнага чытання ў II класе / Н. У. Мурашка, А. С. Шылава // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2021. — №. 4. — С. 43–46.
3. *Мурашка, Н. У.* Фарміраванне маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі вучняў: тэхналогія «Піла» на ўроках беларускай мовы ў III класе / Н. У. Мурашка, А. С. Шылава // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2022. — №. 2. — С. 11–14.
4. *Жуковіч, М. В.* Літаратурнае чытанне : вучэб. дапаможнік для 3 кл. устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання : у 2 ч. / М. В. Жуковіч. — Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2017. — Ч. 1. — 135 с. : іл.
5. *Жуковіч, М. В.* Літаратурнае чытанне : вучэб. дапаможнік для 3 кл. устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання : у 2 ч. / М. В. Жуковіч. — Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2017. — Ч. 2. — 120 с. : іл.